

په رتووکا.. ئاورهك ل زمانى كوردى ل بهر تيريزين رو ناهيى..؟

سديق حه جى وهلى بهروارى
(دهوك)

خوبيا دكهت ژ بيتن دى، كو وان زارين ديتر كيمتر و ليوواز تر د بيتن، ئەف ليكولينه دى ل دور وان هزر و بييران بيت، ئەويتن ل په رتووكا " ئاورهك ل زمانى كوردى " ژلايى ريزدار فازل عومهر شه هاتيه دانان، كو هنديكه ئەو هزر و بييرين د ربا بهرزه وه نديا گشتيدا دهينه كرن د پيرۆزن، چ ب سهرقه سهرقه بن، چ د قول و به هادار بن چونكه ژ خوه و خوبنا دلسوزدهكى، بى هه مبهرى و ههروه ئەنجام داينه، من وه ره ئەف با به ته ده رپينه بو گرنكى و پوبته پيكرنين هزرى و بوچوونين ئاشكرا و نهفه شارتى، بو وه رار و پيششه برنا فنى په رتوكى د وازى په يقا ره سنا زمانى ماك دا و تور و ئەده بى كوردى، يان نيشانا وئ هندیيه كو ئاليه كى زانستى وه رگريت، كو نه بيت كولكهك پاشقه ره و كه سوكى و نه دجهى خودا، يان ببیت ده رپين ژبو مه به سته كا خرش و قالا دور ژ به ره ه مى راستيى. ئەم دكارين لقيرى هيمايه كا سه رپى ب دهين بو راقه و شلوقه كرنا (ئاورهك ل زمانى كوردى)، ئەز ب باوهرم ده ررينه نه بو ره قيبى و تونديى كو نيشانا هه سته كرن ب سروشتى وئ فه، خه باتكرن بو ده ربا زبونا هندهك هزرين ئاشا كهر و فه گه ريان ژ بو بارودوخه كى موكوم و ساخله م به لكو هه سته مروهى بگوهورينى و ساخله تين كه سايه تيدا كو هه ر كه سه كى هه ين د بارودوخين ئاساييدا بو تينگه هه سته كا تيروته سه ل. ل فر دبیت ئەو ده ررين ژ ليوازيى وخه موكيى كه مته ر خه ميى يان خونه گونجاني..، له وما روگه ها مه بويه ده ررين ژبو بوچونه كا مرۆقانه و زالبونه كا ريك و پييك دواى جفاكى دا، و ئەفه دبسته نيشانا ئاسته كى گشتى بى كار بگه ريبى دهه ست ب پيششه چونيدا، كو ئاره زويه كا زيده يه ژبو خوياراستنى ژ به ر خودانا خه لكه كى ژ بو به ره مه كى باشترو به هاتر، به لكو شاسوارى چه له نك ل مه يدانين ته سك و به رته نك هه لنگه فتيه چوارگاف نه چويه كه تيه لوقا و پشت و پشت هاتيه، له وا هه وار ل دهور و به رين خو كرينه ژبه ر ئازريانا به ر خودانا ژيانى..

ئەف با به ته با به ته كى ره خنى يه، كو تيرۆژكين روناهييه ل وازى زمانى، لى مه ب ئەفنى ناڤ و نيشانى ناڤكر، ژ بهر كو زمانى كوردى هه موو ل پيشيى ئيك زمان بوو، هه فگرتى بوو، و هه ر دى بيته فه ئيك زمان، كو ب ناڤى زمانى يه كگرتيى كوردى ناڤ دكهن، لى ژبه ر وئ چه ندى كو هه ر ئيك ل سه ر چ ريشه يه (زارقه يه). دى ل وئ كوره ريكى چيت ئەوا هشك و به رته نك، و وان كولانين فره ه و تاق دى ل جه هيليت، ناده ته ل ناڤ وان در و شه قامين فه كرى بچيت به لكى قوناخين باشترو پاڤيژيت، كو ريكو خو باشترو قه نج تر

تاگہم داکو بیتہ دەست پیک بو سنوردان و چارچوشہ کرنا گیره کین زمانی مه..]

پیتقہ دچیت و دیبژیت [ب من وەرہ ئیک ژ مه زنتیرین ئاریشین زمانی کوردی، نه بوونا سیستهمی زاراف داریشتنییه، کورئ ل بهر هه رکه سه کی فه دکهت بیته زمانان.] پاشی گو تیه (هوسا ب دهان، هه که نه بیژم ب سه دان په یف و زاراف که قتیینه ناف زمانی کوردی بی چو تیکه لی دگه ل زمان و دهستوری زمانی کوردی هه بن، بو نمونه که توار، دور هیل، بهر وار بو دیروک، هوزان شان، په روه ده، شوره شقان، چاره نقیس، خاست یان خواست، ل شوینا داخوای، توخمه په رست، ل شوینا توخمه په ریس، یان توخمه په رس، ریبا ز..هد). من لی بنیرین و تیبن ل سه ر فان زارا فان هه موویان هه نه، به لی ل جهی خودا دی هینه راقه کرن. راستیا ژ یانا فی بابته تی دی ل بن یازده جه مسهران کوم بیت:

(۱) جوتدهنگین (diphthongs) زمانی کوردی:

(A) دیفتونگا ئوی - ئوی - U.

(B) دیفتونگین وی - W، بی - Y

(۲) واته سازی - (ئه تومولوجی)

(۳) ئابا کوردی

(۴) ژلابی رینقیسی

(۵) گو کرن و گو گراندا په یقی.

(۶) بابته تین ریزمانی

(۷) دارشتنا زارا فان و پاشگر.

(۸) زارین ده قه رکی

(۹) هه فگر تئا زمانی

(۱۰) زارا قین ریزمانی

(۱۱) ریکرن و خیچکی شان

(۱) جوتدهنگین (diphthongs) زمانی کوردی:

(A) دیفتونگا ئوی - ئوی - U

(B) دیفتونگین وی - W، بی - Y

(۱) دیفتونگا (ئوی - ئوی - U - U) ل ۱۴،

ل ۱۷:

برادره فازل، ئەف دهنگی (ئوی) کو ب ناخی اووا دریتژ ب ناف دکهت چ گوهرین تیدا بوینه به گویره ی کاودانین خوجهی و وارگه هی (14) ئەف دهنگه ئوی (U) دکه ته دو (وو) ل دیو مروقیین نه شه هه رزا بین زمانی ئەف جوتدهنگه شلوقه کریه کو (وو) یا دریتژ ل جای وی دانایه، مینا دیبژیت ئەف په یقه دبنه ئەفنه: شی - شوی < - شوو، جین < - جوون، نوی < - نوو، شین < -

ژبو دەست نیشان کرن و هه لسه نگاندا ئالوز د په یامین (ف.ع) بین تیک هه لکیشاین و تیکدانا پیدقی بو هه ولین وی بین مروقایه تی، پتویسته لی بینه نیرین، ئەوین دبنه بنگه ه بو به رسف و وه لاما راقه کرنا فی بابته تی.. ب رهنگه کی گشتی و ب چاف نقاندن ژ هه رزا نه هشیی، گهنگه شه کرنا تاقیکرنین خرس و فاللا ژ به ره همی راستیی بهیته فافارتن، ب دیتنامن پشتی فی ئیکتی راقه کرنا وی دی کاره کی ب راما ن بیت، پشتی ب شیوه کی گشتی دهیته شی و شلوقه کرن.. من وەرہ دیارده کا سروشتیه بو به ره همین ئەده بی وهونری کو تیروژکین رونا هیی دگه ل بارانه کا شلوقه بو واره کی به هی..

برادره فازل: بابته ک ل ژیر ناخی گیره کین زمانی کوردی، ل ژمارا ئیک یا گو فارا ئەکادمی زانستی کوردستان به لاکر بو، کو بابته تی ناخبری ناسینا گیره کان بو، کو ده ریینه بو ده رگه هه کی نوی و تازه دهیته دنا ف زمانی دایک دا، ناخبری ب وی رهنگی نه چو دنا ف هویر و کوریا ژیدهراندا، ئەو بی ل وی هشی و هزری بو، کو ئەو یه که مه د فی واریدا کار کری (دناسینا گیره کان دا)، له ورا وه سا خود ددهت نیاسین کو که سی ئەف ده رگه هه نه قوتایه و فه نه کریه: مینا دیبژیت: [ل فر پرژده ک ده ستپیکی بو دیار کرن و ناسینا گیره کین زمانی کوردی (دچارچوشی زاران ژی دابت)، ئەز وه کو ئەرکه ک نه ته و بی دزانم، له و ئەف هه من داریتته سه رپه ران، من ژ زاری کرمانجی دەست پیکر کو ئەز تا راده یه کی ژی ب

ټیک، گرانی ژئی درست دبیت، ژ بهرندی (ی Y) ئی
یهک دنایههرا هر دو دهنګین څاول تیتته دانان، دبتته:
نهقیی من (۱۱)

وهکی مه تاماژه پیدای دوو (وو) ټیک مته یادی
بزوینه، نهغه ژ بهر وی چندی یه کو نهغه ههردو دهنګه
(W, Y) دکیمن دنقیسینا کوردی ب تپپین عهدهبی.
بهلی د ئابا ک. لاتین دا ههیه، کو نه لفسبی یا کوردی
لاتینی نه ل ف بی یه کا باشه، ژ بهرکو هه مو زارین کوردی
بی جودایی بی تینه نقیسین. مام هه ژار دبیت: (من
لیره دا- وهکو فهره نهنګه کانی تر- بو وای قوچاو دو و او
نه نویسه، چونکه لام وابوه زور زیادن)

(جگه رخوین دبیت: پرجهی ئاخینه کو دزمانی مه ده
گه لک دهغ خواری (الایماله) هه یه، کو کورمانج ژ "خون"
ره دبیت: خون، سورا دبیت "خوین"، ل فرژی گوتیه
خون، نه گوتیه خوون..

۲- (وو) ژلای واته سازی هه:

برادر فازل: شوئی، شی کره: شو، بی کو هزر بوی
چندی بهیتته کرن، کو گهرینا څی (ئ) بو (وو) دی بیته
هویهک بو گهرینا وانا په یقی و چونکه وشه د زمانی
کوردی دا یارامانداره، نه و رمانه دبیته بنیاتی زمانی.
بومونه: نه وی کچهک هه بو شی- شوی- شوو کر: نه ری
گه لو شی: له شیکرنه وه هاتیه (بمعنی الحل) یان شی: ل
شینکرنه وه هاتیه. شوو- شوش: وه بزائم بکوکا
شوشتنه، شوو: یان نه گه رل شوون هات بیت واته دهفس
یانی شونپی لکاره. ل فر هر دوو رمانین پیشی پیتر
نزیکی ل کاری شوبکرنی هه نه به لی هه دووین دیتر
څاژی وی چندی، نهغه دو (وو) بویه نه گه رین په یادکرنا
په یقین هه قو اتان.
(وو) و په یقین هه څگو:

جین: کره جوون: جین- چین ل ۱۷: رمانا به شهک،
کومهک دبه خشیت. جوون ژ هه جوین هاتیه، له ورا دبیم
هه مو په یقین (ی) ناهین گهرین بو دو ئویان، بویه
نه گه رین په یادکرنا په یقین هه څگو.

۳- زاری کرمانچیا ژیری (ک ژ):

سه باره تی (ک ژ) نهغه جوت (وو) ه بو وان دهست
نادهت، نوی- نوی کره نوو، نه ری نوو بو نه نو، یان بو
تازه و نوی لکاره، نه گه چی ناهین گهرین بو دوو ئویان
بویه نه گه رین په یادکرنا بیره کا (وو) ان د کرمانچیا ژیری دا.
نوو هه مو بویه هه څگو دگه ل په یقین ناڅیری، بی کو

شوون، دین --- < دوون: ل ۱۷، ل ۱۸، ل ۳۶. کو هویر
وکویر لی نه نیریه، کانه نجامی وی دی چ بن و نهغه دوو
(وو) یه چییه؟ و دی چ ل دویف خو هیلن ژ فان لایه نین
ژیری: ۱- نهغه دو (وو) چییه، ۲- وو ژلای
واته سازی، ۳- په یقین هه څگو، ۴- زاری کرمانچیا
ژیری، ۵- نه ری گه لو خه لک دی نهغه دو (وو) دی
وهرگریت یان نه؟

۱- کا نهغه دو (وو) چییه؟

برادر ف. کو بناقی ئو- وو یا دریز ناڅکره، هندیکه
نهغه دو (وو) یه ټیک ژوان (و) بی دهنګه یادی (و)
دهنگانیسه- بزوینه، ئانکو دو (وو) دسه ری په یقی دا
هاتن پیتا ټیک دی بیته پیتا بی دهنګ- مت، و
بزوینا دوی دی مینیت بزوین وهک: ووشه، ووته و وویه
...هد) و ل نیف و داویا په یقی ژی ل کارن، وهک نه څان
نمونان:

جگه رخوین، جووان، دووه، خووار دووه .. هه، نهغه
هه څوکه ژ لای رینقیسیته یا دورسته: نهغه دو برانه، نهغه
برای دووی مه نهغه رسته ژ لای رینقیسیته هه یا
شاشه: نهغه چوار برانه دوو رینجیه رن دوو رینجیه رن
بو دهسته کا یه کم هه یه نهغه نه لفسبتکا پ. کوردی-
عهده بی دانای، رهنګه وان بهه شتیان دروست دانا بو،
ټیک بو دهنګی: و- U- ئو، یادی بو څی دهنګی: و
-W- وی، یان څاژی. هیچ جار ان دو (وو) ان ل په ی
هغه نه نقیسه نهغه بیاقین دو دهنګی تینه. کو دهنګه
مته- Consonant. یا دی بزوینه- VOWEL.
به لی څی دوباره کرنا دو (وو) یان ژی په یقی یا قه په یه
هه څه ی دهم و خه رچی و مزاختنه ک زیده هه یه، له و
دهوری دفتونگی گیرایه وهک جووان، دوان، خووار،
جگه رخوین... هه.

هندیکه هزر ویریت ناڅیرینه دجهی خو دا نین،
سه باره ت نقیسینا کوردی ب (پ. ع) و لاتینی ژی ب
پیتین نه ره بی بهس وینه ب تنی، به لی پا هندي نقیسینا
کوردی ب (پ. ل) لاتینی هیچ جار ئانکو چ جار دو
(Vowels) ل په ی هه څ ناهین و جوت نابن نه خیر.
نهغه په یفا دو دهنګدار (VOWEL) ل دوغ ټیک
تین، بیگومان نهغه وشه دبنیاتدا یا بیانیه، یانی هه
ټیک، هه رکه سی نهغه دهست نیشانگری، بیگومان
مه رهم ژئی نقیسینا کوردی تپپین ع. بویه. من وهره: دو
دهنگداران ل په ی هه څ نه نقیسه؟ (نه بیژنه نه قینی من
... ل قیره دو دهنګی څاول (ئی I، ئی E) دگه هه

ههروهکی دقئ لیستئ ژیری دا روهن و رهوشه ن دبیت:
جوتدهنگ (ئوئ- u): دکرمانجیا ژوری دا. دهندهک
زارین کرمانجی و لوری دا. دهنده زارین کرمانجیا ژیریدا
ب ئەقی رهنگئ خواری:

(۱) نوبون - Nubun

(۲) نوبون - Nubun

(۳) نوبون - Nubun

گوز Guz

گوز Guz

گوز Guz

خهزور Xezur

خهزور Xezur

خهزور Xezur

ستون Stun

ستون Stun

ستون Stun

کور Kur

کور Kur

کویر Kur

خون xun

خوین xun

خوین Xun

سور Sur

سور Sur

سویر Sur

بون bun

بوین bun

بون bun

شون sun

شوین sun

شوین sun

دوهو Dohu

دوهو Dohu

دوین Dun

سهبارت ریزکا نمه سییه م ئانکو هنده زارین کرمانجیا
ژیری دئ ب ئەقی ئاواکی ژی چی دبیت بهیته ئەنجامدان
و ل کارین:

(14) گویر = Goweز, کویر = kower, خوین =

xowen, سویر = sower و شوین = Sowen,

دوین = Down)

ب ئەقی رهنگئ ستوینا چواری رینقیسا ستوینا (۳, ۴)

رامانا دروست ژی ئەنجام دت. مینا کویر-کور Kur و
گویر-گوز GUZ-. هیچ جاران (ئ) یهک دقئ
بیاییدا ناهیتته گوهرین بو جوت(وو) وهک یین ژوری,
رهنگه ب قئ میناکی بیت وهک: کور, گوز, خهزور ..
هد.

۴- ئەری گه لو خه لک دئ ئەقی دو (وو) وهگریت یان
نه؟

(شین---> شوون, دین---> دوون) ل ۱۸ ئایا
خه لکهک دئ بیژن رهنگئ کراسئ من یئ شوونه, ل جهئ
شین, یان کورئ من یئ دوونه واته یئ شهل وشیتته-
سهفیهه یه. به لئ ئەگه ر دین ببیت دوون, یانی ئول وئاین
بیت, دئ فەرمون (دوون) ئ من ئیسلامه ل جهئ دینی
من ئیسلامه. و ههم نزیکئ هه فگویا دوون-دوهن-رون
ژیدبیت. ب رهنگه کئ گشتی و ب چاڤ نقاندن ژ هزرا
نه هشیئ ئەف (وو) ل جای (ئ) دانایه. لئ دیسا
نه یین: واته کور-کوره, هه رگیز نابیت نه بوون, گه ر بو
(نه بوون) رهنگه رامانهک دی بهخشیت.

من ژئ ئەف پیتا (u) کوردی لاتینی هه لپژارت, ژبه ر کو
باوه ری ب تیپین ک-لاتینی گرنگترین رینکین
چاره سه رییه بو هه فگرتنئ.

چاره سه ری:

(A) جوتدهنگا هه فگرتن (U)

دهنگدیرا (ئو- u- u) کو ب نا قئ واوا درپژ ب
ناڤ دکهت گه لهک گوهرین تیدا بوینه به گویره ی کاودانین
خو جهئ و وارگه هی (۱۴) کو ئەف دهنگه ئو- u کره
ئوئ (U) به لئ وئ رامانئ نابهخشیت ئەوا پیتدقئ,
دکارم بیژم زمانئ کوردی پیویستی ب لیکولین و
دیچونین زانستی ل سه ر زانستی زمانی هه یه .. له ورا
فه ر دزانم کوئه ف جوتدهنگه ئوئ-ئوئ بقئ پیستی u
بهیته چاره کرن خالهک ل بن بو لاین چه پی بهیته
بکارئینان (U) کو ب نا قئ جوتدهنگا هه فگرتنئ ناڤ
دکه م.

ئەف دهنگدیره دهنده زاریت کرمانجی و لوریدا هه ر
وهکی هاتیه رونکرن دبیته (ئوئ- u) ب دروستی
وهکی ده نگدیرا (ڤاولا) فره نسی "u". ئەف دهنگدیره
دزارئ سلیمانی و که رکوکئ دبتته "ئوئ" کو زمانزانین
کوردین عیراقئ ب (دیفتونگ- Diphthong) دانین
(۱۵). ئەگه رچی باسئ هه فگرتنئ وان نه کره, به لئ
مینا ئەز دبیم دئ بکارئ هه فگرتنئ ل ناڤه را هه ردوو
زارین سه ره کئ کهت و ئەقی ئاریشئ ژئ دئ چاره کهت,

نابن ئێیک، ئەف رهنگه ووشه دکرمانجیا ژیری و ژوری دا
دئ بنه هه قوواتا، ب دیتنامن جوتدهنگ (ب) رولئ خو
دئ ب باشی گیزیت و قهنج تره.

بیگومان هندی په یف دزمانئ کوردیدا هه نه، یین ب
قی رهنگی وئاوایی هو ب هینه نقیسین، کو رولئ ئەفئ
جوتدهنگی (u) هه فگرتنئ هه بیت، ژ بهرکو د لایئ
دهمی و ئابورئقه چاک تره. لئ خواندنا وان کو هه ر ئیک
یان هه رشیتوه زارهک دئ ل دوی دل و ئارهزوو یا خوه ب
خوینت. کو (زارهقی) کرمانجی و لوری مینا ستوینا
"2" دووم دئ گوکهن و خونین. هه هندهک زارین
کرمانجیا ژیری ژئ وهک دویف دلئ خو یان دلنیا خو
ئانکو مینا لیستا ژماره "3" دئ ل کاربیت و کار پیکهه.
به لئ پا نقیسین دئ هه وهکی ستوینا یه کهم یان یا
سییه ب، میناک خون Xur، سور-sur، بون-bun..
تد.

(ب) گویریئ ستوینا دووی و سئ، جگه رخوین دبیتیت:
پرحهئ ئاخینه کو دزمانئ مه ده گه لهک دهف خواری
(الایاله) هه یه، کو کورمانج ژ "خون" ره دبیتن: خوین،
سورا دبیتن "خوین.. ب ئورا من گه ره که کورد هه مو
خه سما خوندهوار قئ دهف خواریئ ژ زمانئ خو راکن
(16)

چمکو هه گه ریتنقیسا په یفا کوردی یاهه ف په یوه ند نه بن
ئیک، زمان ژئ نا بیت ئیک ئانکو زمانئ هه فگرتی جه
وار نا بیت، وهک پروفیسور مینورسکی (17) دبیتیت:
"تشته کئ زور گرنگ هه یه، کوده لاله ت ل یه کیتئ یا
زارین کوردی و کوردان دکه ت، ئەویش ریزمانه که و یاسا
دهنگییه که یه تی"

(B) دیفتونگیین وئ -W، یئ -Y:

هندیکه ئەف هه ردو تیه نه ! نهو دهوره کئ جوتدهنگ د
گیرین ل هه ر چوار قولاجین کوردستانئ، چ ب تیپین
لاتینی چ ب تیپین ع. وهک جوان-Cwan، خواندن-
Xwandin
(1) وئ -W:

زمانانین کورد هه مو دیناسینا ئەفئ تیپئ ب (واو) ا
مت ب نا ف دکه ن برادره فازل تینه، ئەو ب سمیقاول و
سمیکونسونات نا ف دکه ت، ئەهه رچی دنقیسینا کوردی
ب تیپین ع. ب وینه کئ تابه ت نینه وی مافی دده ته
خو، کو خو-XW، کو-KW، هوسا دنقیسیت، یا
دروست ئەفه یه: خو-XO، کو-، KO وهتوف نه چویه

ل نا ف هویر و کویریا بابه تی. ب دیتنامن ئەهه ر تیپا
ناقبری رولئ جوتدهنگ نه گپیت پتیوسته وهک هاتیه
رونکر ل کار بیت میناکی: جوان-Cowan،
خواندن-Xowandin... هه به لئ نهول ک. عیراقئ
ب رهنگی دولایه ن بهر به لافه و چونکه قهنج تره ژ لایئ
ئابوری و دهمی قه و قهبارئ په یقی ژئ بچوک تره، ئەف
دامکئ ژیری بو نمونه:

A- جوان=Cwan، جگه رخوین=Cigerxwin،
خوین-خوین=Xwen- ل قیره دهنگئ ئەفئ تیپئ (O)
ل پشت وائئ (W) هه یه لئ وینئ وئ نینه ئانکو
چونه یه. هه گه ر جوتدهنگ نه بیت دئ هوسا بیت وهک
ئەفئین خاری:

گوویز=Gowez، کوویز=kower، خوویز=
xowen، سوویز=sower و شوویز=sowen،
دوویز=Dowen.

سه باره ت ئەفان هه ردو دهنگین (I, o) ل بهری
(Y, W) نهو ناهینه تومارکر و یا بهر به لافه، مینا،
Dyar Cwan.. تد. ئەف کارین هوسا ژئ ب
دهستین لایه نین خودان بریارن، مینا ئەکادمیا زانستی
کوردستان، ئەهه ر دان ب وئ چه ندئ کر، کو ئەف هه ردو
دهنگه (I, O) ناهینه نقیسین ل بهری ئەفان هه ر دووان
(Y, W) وهک: جوان-Cwan، دیار-Dyar.. تد.
یاتی ئەف هه ردوو تیه (w, Y) ژئ دئ بنه جوتدهنگ
دزمانئ کوردی دا کو ب نا فئ جوتدهنگ-(Diph
thong) (B) نا ف دکه ن، هه وهجه یه ئەکادمیا
زانستی کوردستان دانئ بئەفان هه ر سئ جوتدهنگان
بکه ت: جوتدهنگا هه فگرتنئ دگه ل هه ردو جوتدهنگین
(B).

(2) یئ -Y:

هندهک زمانانین کورد(18) وادیار دکه ن، کو دهمن
ئەف پیته (Y) دهیتته نقیسین، ئەو ئئ (i) یا لبهری
پتیوسته بهیتته گوهرین بو سقکه بزوتنئ: مینا
دیار-Diyar، هه که بو دیاری، ئئ (i) بهیتته گوهرین
بو (i)، دیاری-Diyari، هه ر وهتوف ژین-Jin
دکهنه Jiyan.. تد. ب هزرمان ئەف توخمه په یقه نه دئ
هه ر وهک ره سه نئ خو دئ مینن هه رگیز ناهین گوهرین
دور بیت ژ قئ ئالوزین بو ریتنقیسئ سپه یه تره.

ئەف بابه ته هاتیه شیلان (ل 134) یادرست ئەفه یه:
میروژ ژ کوژتن، نه ژکوشتن. لئ دیسا هه نک کار هه نه ل
دوخت بوری- رابردودا وهک: میژا- میژت، کوژا-

(۲) واته‌سازی (نه‌تیمولوجیا - Etymology)

من وهره ئه‌قی بابه‌تی بایه‌خ و جهه‌کێ هه‌ژێ ل جه‌م مه‌ هه‌یه، ئه‌م یه‌ین دو‌ی بیه‌ر و باوه‌ریدا. کو زمانێ کرمانجی ژ زمانێن سپه‌هی و ره‌سه‌نه‌ ل واری زمانزانییدا (۵۶) philology. فقه‌ اللغه، علم اللغه (۵۷) ئانکو ژ لایێ فونولوجی، مورفولوجی و سینتاکسیشه‌ جه‌ی شه‌هنازیی یه‌ و به‌رچاقه‌، لی بیگومانه‌ ئه‌و پیتشه‌چونا زمانێ کوردی هه‌یه‌ دبیاقی و ته‌سازیدا، چ دلسوژ نه‌شێن پشت گوه‌قه‌ پاقین کو جه‌ی دو‌یچون و لیکولینا مه‌یه‌ و ئامانجا دانانانی بابه‌تی بو، رمان و په‌ژنا مه‌ یانی مه‌به‌ستا مه‌، ل دو‌یچونه‌کا هوهر و ورد، کوهر و قول ئه‌قه‌یه، کو ئه‌م بشین وان راستیا روهرن و ئاسانه‌ین، کو زمانێ کوردی دواگره‌هی بایینی داتیک زمان بو دێ بیته‌قه‌ ئیک نه‌گرچی "په‌رتوکا" ئاوره‌ک ل زمانێ کوردی "پیتشکوریته‌ پیتشکه‌قیته‌، مه‌ته‌ی کورد پی بنه‌خقیته‌..

براده‌ر فازل، دقێ واریدا لی مخابن ئه‌ف بریارین وی پر و پرساده‌نه، ئیک ژنه‌زانینا وی ئه‌وه‌ ده‌می دبیتیت: سوولاف (۷۹) یانی که‌ندال، به‌ری فراکه‌ و ژ سوولابا فارسی هاتیه‌، پاشی دبیتیت گوشار ژ کوم نفیسار هاتیه‌.. هه‌د.

ناقبری یی که‌تیه‌ که‌نگه‌شی ل ناف به‌را ده‌نگی ڤ- و، W-، سه‌ر یی لی شیوای و یا ل به‌ر به‌رزهبوی نه‌زانیه‌ کا بوچی ده‌نگی ڤ بویه‌ده‌نگی ب مینا ئاف --> ئاب، باڤ --> باب، به‌لکی ئه‌قه‌ ژ به‌روی چه‌ندی یه‌ کو ده‌نگی (ب) سفک و نه‌رم تره‌ ژ ده‌نگی (ڤ)، جه‌ی ئیک دو‌ گوهریه، ئه‌قه‌ ژ ئاواکه‌کێ زمانێ کوردیه، لی یا ره‌سه‌ن و بنه‌جه‌ ژ باقه‌ و نه‌ بابه‌، سوولاقه‌ و نه‌سوولابه‌، کرمانجی ژوری باڤ و باڤک، کرمانجی ژیری باو و باوک.. هه‌د.

* راڤا ووشا سوولاف- سیلاڤ- سوولاف:

سو- سی- سوی: واته‌ تی، لا، ره‌خ، ئال..
ل: ساویلکا لول و لویلی.

ئاف: ئاو، ئاف ئانکو شله‌ی بی تام و ره‌نگ.

یانی ئه‌و سووین ئافێ دکه‌ته‌ لویلی و سوورک و سوولاف. نه‌فارسییه‌ و نه‌که‌نداله‌. سوولی هه‌یه‌ بی ئاف: به‌ری سوولی واته‌ ئه‌و به‌ری سوویل لی. ئانکو مینا دبیتن: جه‌ال درها و که‌نم سوولی هاته‌ خواری.. هه‌د.

* گوشار (۱۹۸): گوتنوار، گوتنیار.

گو: ژ گوتن هاتیه‌، ئه‌حمه‌دی خانی د مه‌م و زینێ دا پرانیا وی "گو" بکارنایه‌.

کوژت، پیژا- پیژت.. درست نینه‌ ب بیته‌: میشت، کوشت، پیتشت.. تد (۱۹)، هه‌رگیز نه‌ف کارین ب قی ئاواکی نابیت تپسا (ژ) ب هینه‌ گوهرین بو (ش) ل دوخی کاربوی دا ئانکو فاژی، ژ به‌رکول هه‌ردو دوخین دی دا، ئانکو د کارمائی و کارخاژی (فعل الامر) دا هه‌ر ب تپسا (ژ) ل کاره‌، هنده‌ک تپ ده‌نگین (فونیتیکا) وان ل هه‌ف دو د نزیکن له‌ورا جه‌ی ئیک دو دگوهرن و زارکین ده‌هه‌رکی په‌یدا دکه‌ن. ئه‌ف هه‌ردو تپسه‌ (W, Y): کوردی عیراقی و ئیرانی د که‌له‌ک بواران دا ب ره‌نگی جوته‌ده‌نگ ل کاردبه‌ن، لی ژبه‌ر نه‌بو نا وان ب ئاواکه‌کێ ئیکسه‌ر، زمانزانی کورد ب شیوی جوته‌ده‌نگ هند دیارنه‌کرینه‌. لی د. ئه‌وره‌حمان ح. مارف (و W-، Y) ب نیمچه‌ بزوین - Semi Vowel ناڤ.

دکه‌ت دبیتیت: (ئه‌و دوو نیمچه‌ بزوینه‌ی زمانی کوردی له‌ حاله‌تی وه‌ستاوی (سکون) دا ده‌بنه‌ بزوین وه‌ک (چاو، نه‌وت، های، ئای، دایک.. تد)، به‌لام کاتیک هه‌ره‌که‌ وه‌رده‌گرن ده‌بنه‌ کونسنانت وه‌ک: وه‌ره، یاری.. تد (۲۰).

(هنده‌ک کاودان ل سه‌ر وارگه‌هی بایینی هات بون، له‌ومان زار و زاروچکه‌ و دیالی کت د زمانێ کرمانجیدا بشکورینه، به‌لکو ووشه‌، هه‌ر ئیک ووشه‌یه‌، بیگومان زمان ژ هه‌رئیک زمان بو، دێ بیته‌ شه‌ ئیک، ئانکو زمانێ تیکه‌لی کوردی، به‌لی پا گوکرن و ریک نه‌که‌فتنا ریتقیسا په‌یقی بویه‌ ئالوزیا زمانی، کو هه‌ر ده‌قه‌ره‌کێ ب ره‌نگه‌ک تابه‌ت بیژه‌ گوکره‌ و بیژه‌ ژ هه‌ر ئیک بیژه‌ بویه، به‌س گوهرین لی په‌یدا بووینه، ب درستی وه‌ک ده‌ئان په‌یقین ژیریدا روهرن و ره‌وشه‌ن دیت:

کرمانجیا ک. ژوری هنده‌ک زارین کرمانجیا ژوری هنده‌ک زارین کرمانجیا ژیری

شون Sun

شوین Sun

شوین Swen - Sun

گوز Guz

گويز Guz

گويز Guz - (gwez)

ئه‌ف جوته‌ده‌نگا (Diphthong) هه‌فگرتنی (U) ئه‌قی چه‌ندی چاره‌دکه‌ت، دکارین بیژین زمانێ کوردی پیتوستی ب لیکولین و دیقچونا زانستی ل سه‌ر زانستی زمانی هه‌یه‌..

شاری، شهه‌ری، شه‌ه‌دیاری، شارباری، شه‌ه‌رفانی، شاروانی و شارفانی هه‌مو ئیک رمان دبه‌خشن.

ئه‌ری گه‌لو شار یان شه‌ه‌ر؟ ده‌می کو هنده‌ک په‌یف ژبنکوکی خوده‌ر دکه‌فن ئه‌وین ئه‌ف (ا) تیدا دگهریت بو (ه) فان ده‌نگان به‌ری خو په‌یدا دکه‌ت: ۱- ه: وه‌ک شار دبسته شه‌ه‌ر، قاره‌مان دبسته قه‌ه‌ره‌مان، پاله‌وان = په‌ه‌له‌وان .. هـ، ۲- ه: ح میناک تال دبسته ته‌حل، پان = په‌حن، باس دبسته به‌حس. هـ ۳- ه: ع وه‌ک چاف (لجه‌م کوردی په‌کیتیا سوڤیه‌تی یابه‌ری) دبسته چه‌عف، یانی دبسته په‌عنی. هـ. ئه‌وی بیژی بزقرینه بودنگی وئ یی به‌ری بو (ا) دی پیتین بیانی بجه‌ه‌لیت، دی بینی وشه‌ک کوردی په‌یدا بو. ئیک ژفی گوکرنا زمانه‌فانی په‌یشان به‌ره‌ف زمانین بیانی ده‌ت نه‌مازه زمانی عه‌ره‌بی، هنده‌ک زمانزانی کوردی عیراقی وشین کوردی ره‌سه‌ن به‌ره‌و زمانی بیانیان بقی ری وباری دبه‌ن.

من وه‌ره‌ تشته‌کی فه‌ره، ده‌می نفیسکار و ره‌وشه‌نیر و شاه‌زا په‌یفه‌ک بیانی بکار دئین هه‌فه‌ری یانی هه‌مه‌ری وئ په‌یفی بزمانی کوردی ژئ بنقیسیت، وه‌ک ئه‌له‌فون: (جوداده‌نگ)، کونسانت (مت - بی ده‌نگ)، جیولوجی، جیولوجیا: (ئه‌ردزانی)، پروناون: (جه‌ناف، راناو. بروناف براناف) .. هـ.

پالاسنشین ل ۷۳: بو قی مه‌ره‌می: کوچک، شانیشین، بالات، دیلیزان، ته‌لار و قه‌سر لکاره پالاس و په‌له‌س: په‌یفه‌ک ئنگلیزه.

نشین، نش: ره‌گی دانشته‌نه، هه‌ک جاران بو پاشگر ژئ لکاره. ب دیتنامن ئه‌ف وشه و بیژین فی ره‌نگی نیف ئنگلیزی نیف کوردی پیدقیه‌ه‌می، نه‌خاسمه زمانزان و روناکییر پاش گوڤه‌ه‌ پاقیژن.

چی ل ۶۷: سه‌باره‌ت فی پاشگری دوا ری ره‌سه‌نیی دایه، کرمانجیه‌کا په‌تی و خورستییه، ژ بوچیکر لکاره، هه‌ره‌یقا ئه‌ف پاشگره‌ گیره‌کا وئ بت، دی رمانا چیکرنا تشته‌کی ده‌تی، براده‌ری ژ به‌ر نه‌زانی وئ کره‌ه‌ تورکی.

براده‌ر فازل ل روپه‌ری (۱۰۰) دبیزیت (هنده‌ک براده‌ر خورست، خورستی ل جه‌ای سروشت دده‌ کاری ب دیتنامن شاشن ..) نه‌خیر ئه‌و براده‌ر هه‌می دروست و خورست- خورستی هه‌فواتا سروشته، خورسکه، خورستی (گیو، فه‌ره‌نگا کوردستان ل ۳۷۵). خورست: ژ دو په‌یشان پیکه‌اتوه، په‌که‌م خو: خو یانی بی که‌س تشته‌کی بو بکه‌ت. دووه‌م رست: شین بوی، هه‌ما سه‌رکه‌تی، رمانه‌ک دی ژئ هه‌یه: فه‌هینای، بادای و

فار: واته‌ وار، یانی جه‌ و شوینی گوتن و په‌یف و بیژان، ژ به‌رکو هه‌مو ف-F، ف-V، دکرمانجیا ژوریدا نابن (و)، یان نا گوهرن بو: و-V دزای کرمانجیا ژیریدا و فازی ل فر (و) بویه (ف).

هه‌لبه‌ت ب. فازل (ل ۵۴)، ب فی ره‌نگی جگه‌رخوین په‌سن دکه‌ت مینا دبیزیت (لی هند کوور جگه‌رخوون خو به‌ردای نیف ده‌ریا ناشوپ و خه‌باتی هند کوور نه‌داکه‌فت بو ده‌ریا زمانی له‌و ئه‌ف بریارا وی پر و پر ساده‌به)، به‌لگه و گروفتین ناقبری ژئ ته‌نیا ئه‌فه‌به (جگه‌رخوون دبیزیت: دسورانیده (وه) شوونا (فه) دگری چاوه‌خوبا دکی (فه) دکوخواه‌دا. (وه) په‌ لئ پاشی بویه (فه) .. ئاوا وده‌ستورا زمانی کوردی ل ۱۸۰. وه‌ک به‌ری نه‌وه‌هاتیه گوتن هه‌می (ف) نابن (و) و فازی.

پیژندار (ل ۳۴): بو ده‌نگی بیان ل کاره.

بی: لنگ، قاچ، پیپک ..

ژن: ل فر سڤکا ژنه، ژن دو رمان هه‌نه ئیک: ل ژه‌نین هاتیه یانی چیکر، دو: ژن و اتا فه‌ژه‌نین یانی پی ژ نه‌رده‌کی تشته‌کی بگریت، ئه‌ف فه‌ژه‌نینه ده‌نگه‌کی په‌یدا دکت دبیزتی پیژن، یان چک چک و ده‌نگی پیا. دار: پاشگره.

پیژندار: ل هنده‌ک جه‌هان ل ۲۱۷ بو پ. مت: (Consonants) ئاوازار و کپ بکار تانیه فویسید (Voiced) ه. و ل هنده‌ک درین دیتر، ل ۳۴ کره‌ زارف بو پ. بزوین- ده‌نگانی- ده‌نگدار- ده‌نگدیر ئینایه. (به‌درخانیا: ده‌نگدار بو پ. مت، ده‌نگدیر بو پ. بزوین بکار تانیه، لی بدیتنامن ده‌نگدیر و ده‌نگدار هه‌ردو ئیک رمان دبه‌خشن بو بزوینان (VOWELS) ل کارن، تیبین (پیژندار) ده‌نگدار ئه‌فه‌نه (A, E, U, I, O, E, I) دزمانی کوردیدا (من ئه‌فه و- U نه‌دا دگه‌ل).

لی براده‌ر هند هویر و کویر لی نه‌چویه، نه‌زانیه بو وان پیلافتین بچوکان ئه‌وین ره‌نگه‌کی موزیکی ژئ ده‌یت لکاره، ب تمامی فازی وئ مه‌ره‌ما وی بو ده‌ست نیشان کری.

شه‌ه‌دیاری ل ۱۹۱: شه‌ه‌رواری. شه‌ه‌رفانی، باژیری، شارنشینی (ل ۴۹۲ هه‌نه‌بانه‌پورینه. هه‌ژار)، شاری، شه‌ه‌ری: چ یاسا ریکی ل مه‌ ناگرن ئه‌م وان په‌یفین ئیک برگی وساده بکاربینن ئه‌وین ئه‌م بچوکاتی فی‌ر بوینن وان بکار بینن و نیشا زاروکتین خو ژئ بده‌ین، مینا ئاگردانی- کوچکی ناف مالی رون دکهن.

- ۲- گیویی موکریانی، گیویی نامه، ههولێر.
- ۳- محهمهد ئەمین ههورامانی، سه‌ره‌تاییک له فیلولوژی زمانی کوردی، به‌غداد ۱۹۷۳، ل ۸۲-۸۳
- ۴- هه‌ژار موکریانی، فه‌ره‌ه‌نگی هه‌نبانه بۆرینه، کوردی- فارسی، یه‌ک جلدی ته‌هران ۱۹۹۱، ل ۱۱، ل ۳۱
- ۵- صادق به‌ئه‌دین ئامیدی، رێزما‌نا کوردی، کرمانجیا ژوری و ژیری یا هه‌قبه‌رکری، چاپا یه‌کن ۱۹۸۷ به‌غداد، ل ۷۶
- ۶- محهمهد تاه‌رگوه‌ه‌زی. رێزما‌نا کوردی زاری کرمانجی، ده‌وک ۱۹۹۹، ل ۲۰
- ۷- صادق به‌ئه‌دین ئامیدی، رێزما‌نا کوردی، کرمانجیا ژوری و ژیری یا هه‌قبه‌رکری، چاپا یه‌کن ۱۹۸۷ به‌غداد، ل ۱۶۳
- (8) Langue Kurde L,emir Kamiran Ali Bedir Khan. 3" Edition. paris 1968 p.1v
- ۹- پارێزه‌ر ئیبراهیم ره‌مه‌زان زاخولی، رێزما‌نا کوردی، ده‌وک، ۱۹۹۸، ل ۱۸
- ۱۰- جگه‌ر خوین. ئاوا ده‌ستورا زمانی کوردی، به‌غداد ۱۹۶۱، ل ۶۸، ل ۱۸۰
- ۱۷- پروفیسور مینورسکی، گوشارا کوری زانیاری کورد، به‌رگێ ئیکێ. ئانکو بروانه محهمهد ئەمین هه‌ورامانی، سه‌ره‌تاییک له فیلولوژی زمانی کوردی ل ۴۲.
- ۱۱- حسن محمد حسن، نقیسینا کوردی ب تیپین لاتینی ژ وه‌شانین گوشارا گازی یا خوندکار و لاوان سالا ۱۹۹۲، ل ۴. ریکیش ئامیدی، فیروبنا کوردی ب تیپین لاتینی ل ۵۳، گه‌له‌ک د وی باوه‌ریی دانه.
- ۱۲- محهمهد تاه‌رگوه‌ه‌زی، رێزما‌نا کوردی زاری کرمانجی، ده‌وک، ۱۹۹۹، ل ۱۱۵
- ۱۳- د. ئەوره‌حمان ح. مارف، زمانی کوردی له‌به‌ر روشنایی فونه‌تیکدا، به‌غداد ۱۹۷۶، ل ۳۲
- ۱۴- جگه‌ر خوین. ئاوا ده‌ستورا زمانی کوردی، به‌غداد ۱۹۶۱، ل ۱۸۹
- ۱۵- رشید کورد، قواعد اللغة الكردية، بیروت ۱۹۹۰.
- ۱۶- محهمهد ئەمین هه‌ورامانی، زاری زمانی کوردی له‌ ترازوی به‌راوورد دا، ۱۹۸۱ به‌غدا.
- ۱۷- گیویی موکریانی، فه‌ره‌ه‌نگی کوردستان، هه‌ولێر ۱۹۹۹.
- ۱۸- جگه‌ر خوین. فه‌ره‌ه‌نگا کوردی، به‌غداد ۱۹۶۲.

رستی و ژیکری ..، کرمانج دبیتن سه‌ری به‌هارییه که‌سکاتی هه‌ما یا رستی، ل قرژی ژ ته‌رش وکه‌وال ره، وی ده‌م سالی ئی گوتنی دبیتن (ده‌قچه‌ری گاره‌شی ئەزمانه، یی په‌زی گوێزانه، یی ده‌واری کیلتانه).

خورست ل ۱۰۰: خورستی، سروشتی، بخو شین بوی، کو که‌سی نه‌چاندی و نه‌په‌روه‌رده کره‌ خورستییه (لی دیسا ناقبری ده‌رموت کو ئەف خورستییه فورمه‌کا فارسییه، و س. خانی بکار ئینایه. براده‌ر فازل، هه‌ر وشه‌کی ژ زمانه‌کی ئانکو بیانی بیت بزانیته و نزیکي زمانی کوردی بیت دی فه‌رمانکه‌ت ئەف په‌یقا هه‌ یا کوردی ژ فلان ووشا بیانی هاتیه وه‌ک سولا، شه‌ف، خورستی، باب، براده‌ر. هه‌. به‌لی ئەگه‌ر ناقبری هه‌مو په‌یشتی زمانی ماک پالده‌ته زمانی بیانی، ماف هه‌یه بیژیت زمانی کوردی ل ده‌رگه‌هی هه‌ژاری ده‌ ل ۷۹. هوسا ئەم گه‌هشتین وی راستیی یا جه‌مسه‌ری ئیک و دو ب یارمه‌تیا خودی مه‌زن تمام بو. ئەز ئومیده‌وارم ئەف په‌رتوکه‌ پتر چه‌ی خوبه‌ت دمه‌یدانا تور و ئەده‌بی کوردیدا، لی هیقیامن ئەوه ئەو ریکا نقیسه‌ر و هوزانغان و سترانیژ و خه‌باتکار و روناکیترین کورد ل سه‌ر دچون بو سه‌خبی‌ریا مله‌تی خوبه‌ت ریکا خورت و لاوین کورد.

ژێدەر و دامان:

۱- جه‌لاده‌ت ئالی به‌درخان، ئەلفابیتیا کوردی و بنه‌گه‌هین گرامه‌را کوردمانجی، ئارف زێره‌غان، فه‌گوه‌استن ژ تیپین لاتینی، مه‌سه‌عود خالد گولی، چاپا یه‌کن، چاپخانا خه‌بات- ده‌وک، ۲۰۰۱.